Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024
№ 5

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 528 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 30-mayda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Uy-joy qurilishi madaniyati, uning o‘ziga xos xususiyatlari va tamoyillari 10
Davletov Islambek Xalikovich, Zikrullayev Valixon G‘aybulla o‘g‘li

Hududlar investitsiya muhitini oshirish muammolari 16
Akbarov Bekmurod Miryakubovich

Qoraqalpog‘iston Respublikasi ellikqal’a tumanida turizm klasterini joriy qilish mexanizmi 22
Norchayev Asatullo Norbo‘tayevich

Small Business and Private Entrepreneurship is the Priority Direction of Our Country’s Economy 28
Tulagan Tukhtaraliev, G‘aniev Muhammadjon Xalilovich

Resurs soliqlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish 31
Tursunova Zulayxo Abdujobir qizi

O‘zbekistonda muqobil energiya manbalaridan foydalanish elektrotexnika sanoati rivojlanishining istiqboli sifatida 34
Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o‘g‘li

Oliy ta’limning raqobatbardoshligini ta’minlashda ta’lim sifatining mohiyati va asosiy tamoyillari (O‘zbekiston misolida) 40
Egamov Sevinchbek Maxsud o‘g‘li

Financial Mechanisms of Supporting Textile Products Export 46
Gaybullayeva Gulbaxor Maxmudovna, Yakubova Ugiloy Mamasoliyevna

O‘zbekiston Respublikasida hududlarni mutanosib barqaror rivojlantirish masalalari va yechimlari 49
Hojiyev Tal’at Toshpo‘latovich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar biznesini shakllantirish yo‘llari 54
Ibodullayeva Malohat Sirojiddin qizi

Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta’minlashda qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning xorijiy tajribasi 57
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich

Turizm sohasi rivojlanishining istiqbollari 61
Ergashev Rahmatulla Xidirovich, Jabborova Zuhra Abdig‘ani qizi

Jahonda kabel bozorini rivojlantirish xususiyatlari va tendensiyalari 68
Uralov Olimjon Mahammadjonovich

Namangan viloyatida yoshlarning iqtisodiy faolligi ko‘rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish 72
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich

Turizm sohasiga malakali kadrlar tayyorlashdagi muammolar va ularning yechimlari borasida tavsiyalar 77
A. I. Raxmatov

Трансформация внешнеторговых связей Республики Узбекистана 83
Ахмедова (Жабборова) Нилуфар Икболжон кизи

Korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili 88
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o‘g‘li

Turizmning mohiyati xususida nazariy yondoshuvlar va ularning tahlili 94
R. I. Pardayev

Katta hajmga ega bo‘lgan maxsus qurtxonalarda boqilayotgan ipak qurtlariga harorat va namlikni ta’siri 101
Raxmanova Xuriniso Egamovna

Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlarning ahamiyati 104
Rajjaboyeva Dildora Zakirovna

Banklarda stress-test asosida ESG-risklarni baholash 110
Nilufar Sharipova

Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda banklarda ekologik va ijtimoiy risklarni baholash va boshqarish tizimini joriy etishning ahamiyati 114
Karimov Shamsiddin Akram o‘g‘li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Qimmatli qog'ozlarni qiymatini baholash usullari va modellari 122
Botirxo'ja Aziza Faxmuddin qizi

Sanoat ishlab chiqarishda diversifikatsiyaning nazariy asoslari 127
Davronbek Sharibjonovich Raximov

Mamlakatimizda innovatsiyalarni moliyalashtirishning amaldagi holati tahlili 133
Aminov Farrux Farxadovich

Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy hisobot tahlilini takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari 138
G. J. Jumayeva

Qurilish sohasida logistika tizimlariga zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlanganlarning amaliy jihatlari 141
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliini boshqarishdagi muammolar 146
Nematova Shaxlo Egamberdiyevna

Aholi daromodlari va omonatlarini shakllantirishning nazariy asoslari 149
Xakimov Zohid Norbo'tayevich

Tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonini intellektuallashtirish algoritmini yaratish 158
Zoirov O'lmas Erkin o'g'li

Mintaqa iqtisodiyotida investitsiya faoliyatini moliyalashtirish samaradorligini baholash 164
Chilmatova Dilnoza Abdurahimovna

Возможности внедрения и развития исламских банковских продуктов в рынок Узбекистана 168
Иноятова Камола Фуркатовна

Davlat xizmatchisi faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o'rni 172
X. X. Ikramov

Korporativ boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari 176
Abdug'aniyev Muhammadamin Abdug'affor o'g'li

Hududiy kambag'allik chegaralarini aniqlashning ahamiyati (Qashqadaryo viloyati misolida) 182
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Alisher Yunusaliyevich Safarov

Kichik biznesga mahalliy investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanishda franshizaning roli 189
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich

Tijorat banklarida marketing strategiyalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari 193
Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich

Davlat sherikchilik asosida maktab va maktabgacha ta'lim moliyashtirishligini o'ziga xos xususiyatligi 198
Boltaboev Murodbek Aybekovich

Moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish davr talabi 203
X. I. Boyev

Banklarda chakana kreditlash turlari va ularni raqamli transformatsiya qilishning zarurligi 207
Axmedova Dilrabo Kurbondurdi qizi

Rasmiy ish bilan bandlik – aholining munosib turmush darajasini ta'minlash demak 216
Farhod Bagibekovich Xalimbetov

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i uchun qo'llaniladigan soliq imtiyozlarining amaldagi holati va tahlili 220
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna

Автомобильная промышленности развитых стран: становление, развитие, пути совершенствования 227
Назарова Раъно Рустамовна, Абдухамидова Мафтуна Турсуналт кизи

Влияние цифровизации на внешнеэкономическую деятельность 232
Шермаматова Ирода Ойбековна, Тиллаев Хуршиджон Сулаймон ўғли

ИИ в банковском бизнесе: ключ к конкурентной привлекательности 238
Фаттахова Муниса Абдухамитовна

Tijorat banklari kapitalining iqtisodiy mazmuni va uning tarkibi 243
Ergashev Axmadjon Maxmudjon o'g'li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Особенности банковского кредитования и факторы препятствующие финансово-кредитной поддержке субъектов сферы туристических услуг ... 248
Розоков Мухаммадазиз Мансурович

Factoring Operations in Banks ... 253
Boykabilova Iroda, Davronova Dilnoza Damirovna

Moliyaviy sektordagi aksiyadorlik jamiyatlarining korporativ strategiyasini shakllantirishda risklarni bartaraf etish ... 257
Jaxongirov Rustam Jaxongirovich, Xo‘jamurodov Asqarjon Jalolovich

O‘zbekistonning jozibador investitsiya muhitini yaratishda huquqiy asoslarni yanada takomillashtirishning ilmiy va amaliy zaruriyati ... 264
Oybek Elmuratov

Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarning boshqarish tizimini takomillashtirish ... 268
Uzakova Umida Ruzievna

Tashkent Economy – Locomotive of the Country’s Economy ... 274
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamadovich

O‘zbekiston Respublikasida ishbilarmonlik turizmining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomilashtirish yo‘llari ... 278
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna

Mintaqalar iqtisodiyotining barqaror o‘sishini ta’minlashda investitsiyalardan samarali foydalanish mezonlari va ularni hisoblash usullari ... 284
Norqobilov Nusrat Norsaitovich

Marketing strategiyasi: raqobatchilik sharoitida tadbirkorlik faoliyatini yuritishning rivojlantirilishi ... 288
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna, Matrizayeva Dilaram Yusubayevna

Mahalliy budjetlar mablag‘laridan samarali foydalanishni ta’minlashning eng asosiy istiqbolli yo‘nalishi ... 295
S. Y. Ismoilova

Atrof-muhitga zararsiz, tabiiy tarkibli korroziya ingibitorlari turlarini tahlil qilish ... 300
Qurbonova Firuza Solexovna

Oliy ta’lim muassasalarida xarajatlar smetalari ijrosi hisobini yuritish tartibi ... 306
AbdulAziz Norqo‘chqorov Ziyadullayevich

Tijorat banklarining investitsion faoliyati samaradorligi va uni rivojlantirish yo‘llari ... 312
Olimova Nodira Xamrakulovna

Baholangan majburiyatlar hisobini takomillashtirish ... 324
Ochilov Farxodjon Shavkatjon o‘g‘li

Qurilish-pudrat tashkilotlarida auditorlik tekshiruvida faoliyat uzluksizligini baholash ... 331
Tulovov Erkinjon To‘lqin o‘g‘li

Основные направления развития инвестиционной деятельности предприятий ... 335
Махкамова Надира Саидмуратовна

Milliy statistika axborot tizimlarining funksional jihatlari va o‘ziga xos xususiyatlarining tahlili ... 340
Otajonova Gulhayo Maqsud qizi

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini boshqarish axborot tizimini modellashtirish ... 345
Xudoyorov Laziz Niyozovich, Ergashova Nargiza Boboxonovna

Mamlakatimzda aksiz to‘lanadigan tovarlarni soliqqa tortish usullari ... 351
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich

Iqtisodiy rivojlanish sharoitida investitsiya loyihalarini jalb qilingan mablag‘lar orqali moliyalashtirishning zarurligi ... 357
Amonova Dilafro‘z O‘tkurovna

To‘lov tashkilotlarini tashkil etishda xatarlarni boshqarish ... 362
Axmedov Miraziz Alisherovich

Korxonada inson kapitalini rivojlantirish tizimi va konsepsiyasini takomillashtirish imkoniyatlari ... 367
Hamrokulov M. O.

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida kichik sanoat zonalari faoliyatining zarurligi va iqtisodiy-huquqiy maqomi ... 375
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich

Bank tizimida marketing faoliyati orqali yangi innovatsion xizmatlarni joriy etishning zamonaviy holati ... 379
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich

Экономическая сущность инновационной деятельности в банковском секторе ... 388
Шадиева Дилдора Хамидовна

Yengil sanoat taraqqiyotining xitoy tajribasi va undan oʻzbekistonda foydalanish imkoniyatlari ... 392
Jumaniyazova Feruza Rajabovna

Tut parvonasi zararkunandasining biologik tarqalishi va zararini oldini olish choralari ... 402
Oybek Toshtemirovich Karimov

Ijtimoiy adolat va ayollar huquqlari: kasbiy kamsitish ... 406
Iminova Nargizaxon Akramovna

Ishsizlik nafaqalari tayinlash va xalqaro tajriba ... 412
Sholdarov Dilshod Azimiddin oʻgʻli

Takroriy ekinlar urugʻini toʻgʻridan-toʻgʻri nol ishlov berish orqali ekadigan qurilmaga tushadigan yuklamaning nazariy tadqiqoti ... 418
Abdullayev Baxodirjon Valijon oʻgʻli

Banklarida jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish tizimining roli ... 422
Abdullayeva Dildora Qudratovna

Biologik aktivlar hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartari asosida tashkil etishning uslubiy jihatlari ... 425
Adxamov Samariddin

Barqaror iqtisodiy oʻsishga erishishda toʻgʻridan toʻgʻri xorijiy investitsiyalarning ahamiyati ... 430
Asqarova Mavluda Turabovna, Otajonova Charosxon Polvonquli qizi

Ilmiy-innovatsion iqtisodiyotda suv xoʻjaligini rivojlantirish muammolari, yechimlar va natijalar: fundamental asosda ... 435
Babadjanov Abdirashid Musayevich

Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning milliy va xalqaro standartlari ... 441
Maxamadaliyeva Mahliyoxon Maxamadmurod qizi

Tijorat banklari aktivlari va ularni samarali boshqarish nazariy asoslari ... 448
Masharipov Maxmud Bekturdiyevich

Tijorat banklarning moliyaviy faoliyatida yuzaga keladigan xavf-xatar va uning mohiyati ... 453
Rashidov Raximjon Iskandarovich, Abduraxmonov Anvar Akbar oʻgʻli

Kichik sanoat zonalarini barpo etish va rivojlantirish omillari va hozirgi holatining tahlili ... 459
Samijonov Musobek Gʻayratjon oʻgʻli

Moliyaviy menejment tizimi samaradorligini oshirishda raqamli marketing strategiyasidan foydalanish ... 466
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich

Oʻzbekiston Respublikasi moliyaviy tizimida byudjetdan tashqari jamgʻarmalarning ahamiyati va oʻrni ... 473
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Babanazarova Gulzar Ziuatdinovna, Ajibayeva Rauiya Maxsudovna

Aholi daromadlarini oshirishda asalarichilikning oʻrni ... 479
Xudayarova Zuxra Yuldashevna

Цифровые и традиционные методы сбора информации в маркетинговых исследованиях: сравнительный анализ ... 482
Бекназова Комилахон Миркамол қизи

Tijorat banklari faoliyatida iqtisodiy risklar va ularni nazariy asoslari ... 490
Burxonov Asliddin Asqar oʻgʻli

Biznes tuzilmalarini diversifikatsiya qilish modellari va usullari hamda innovatsion rivojlanish strategiyalarining qiyosiy tavsifi ... 497
Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna

Тенденции развития пищевой промышленности Узбекистана........ 503
Назарова Раъно Рустамовна, Нигматуллаева Гульчехра Нуруллаевна

Soliq-bojxona siyosatining dolzarb masalalari va ularni takomillashtirish yoʻnalishlari........ 509
Usmonov Kaxramonjon Akbaraliyevich

Статистический анализ факторов, влияющих на бренд молока и молочных продуктов в Узбекистане 513
Холдарова Фариза Тухтабаевна

Правовое регулирование рынка цифровых активов и криптовалют........ 519
Якубова Ш. Ш., Рашидов Рахимжон Искандарович

AHOLI DAROMADLARINI OSHIRISHDA ASALARICHILIKNING O‘RNI

Xudayarova Zuxra Yuldashevna
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti,
Moliya va statistika kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada aholi daromadlarini oshirishda asalarichilikning ahamiyati bayon etilgan. Muallifning fikricha, asalarichilik sohasida fermer va dehqon xo‘jaliklarining rahbarlari va ishchilari hamda tomorqa yer egalarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish uchun grantlar ajratilishi ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib agrobiznesni rivojlanishiga imkoniyat yaratadi. Lekin, shu bilan birga, davlat tomonidan tartibga solishning an’anaviy iqtisodiy usullardan foydalanish ayrim hollarda bu vositalarning samarasizligini ko‘rsatmoqda. Demak, oilaviy va tadbirkorlikning boshqa shakllarini rivojlantirishda davlatning yangi usullari, dastaklari va davlat-xususiy sherikchilikka asoslangan tizimli yondashuvi kerak bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: aholi daromadi, asalarichilik, fermer va dehqon xo‘jaliklari, tartibga solish, iqtisodiy usullar, oilaviy tadbirkorlik, davlat-xususiy sherikchilik, tizimli yondashuv.

Abstract: The article describes the importance of beekeeping in increasing the income of the population. According to the author, it is important to allocate grants for retraining and upgrading the skills of managers and workers of farmers’ and peasant farms, as well as landowners in the field of beekeeping, which creates an opportunity for the development of agribusiness. But at the same time, the use of traditional economic methods of state regulation in some cases shows the ineffectiveness of these tools. Therefore, in the development of family and other forms of entrepreneurship, the state will need new methods, levers and a systematic approach based on public-private partnership.

Key words: personal income, beekeeping, farmers and peasant farms, regulation, economic methods, family business, public-private partnership, systems approach.

Аннотация: В статье описано значение пчеловодства в повышении доходов населения. По мнению автора, важно выделять гранты на переподготовку и повышение квалификации руководителей и рабочих фермерских и крестьянских хозяйств, а также землевладельцев в сфере пчеловодства, что создает возможность для развития агробизнеса. Но в то же время использование традиционных экономических методов государственного регулирования в ряде случаев показывает неэффективность этих инструментов. Поэтому в развитии семейного и других форм предпринимательства государству потребуются новые методы, рычаги и системный подход, основанный на государственно-частном партнерстве.

Ключевые слова: доходы населения, пчеловодство, фермерские и крестьянские хозяйства, регулирование, экономические методы, семейный бизнес, государственно-частное партнерство, системный подход.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi ahxolisining asosiy daromadlari manbai oylik ish haqi, ish haqiga tenglashtrilgan daromadlar va tadbirkorlik faoliyatidan olayotgan daromadlari kiradi. Bugungi kunda bozor iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda raqam jihatdan eng yuqori hisoblangan, biznesning eng keng tarqalgan turi oilaviy tadbirkorlikdir. O‘z xususiyatiga ko‘ra oilaviy tadbirkorlik kichik biznes turi bo‘lib, uning rivojlanishi haqli ravishda milliy iqtisodiyotni oldinga suradigan samarali mexanizmlardan biri, deb hisoblash mumkin. Chunki oilaviy tadbirkorlik mehnat bozori holatini yaxshilashga, yangi ish o‘rinlarni yaratish orqali ishsizlikning kamayishi va oldini olishga yordam beradi, aholi uchun qo‘shimcha daromad manbai sifatida xizmat qiladi. Masalan, AQShda barcha korxonalarning 80 %dan ortig‘i oilaviy korxonalardir, ular umumiy bandlikni 60 %ini tashkil qiladi va 80%ga yaqin yangi ish o‘rinlarni yaratadi [5, 11–b.]. Yevropa oilaviy biznes Federatsiyasi ma’lumotlariga ko‘ra, Yevropadagi barcha kompaniyalarning 65-80% oilaviy korxonalardir. Ular yollanma ishchilar uchun 50% gacha ish o‘rinlarini yaratadi. Shunisi ham muhimki, oilaviy tadbirkorlikda aholining bandlik sohasidagi imkoniyatlari cheklangan toifalariga kiruvchi ayollar, o‘sib kelayotgan bolalar va keksa avlod vakillarining mehnatidan foydalanish mumkin, ya’ni ularni ham ishlash va daromad olish imkoniyati paydo bo‘ladi.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Oilaviy tadbirkorlik o'z ishtirokchilarining ixtiyoriyligiga asoslanadi va yuridik shaxs tashkil etgan yoki tashkil etmagan holda amalga oshirilishi mumkin. Yuridik shaxs tashkil etgan holda amalga oshiriladigan oilaviy tadbirkorlikning tashkiliy-huquqiy shakli oilaviy korxonadir. Dehqon (shaxsiy yordamchi) xo'jaliklarining o'ziga xos muhim xususiyatlari shulardan iboratki, ularning faoliyati shaxsiy iste'mol asosida tashkil etiladi, ular tadbirkorlik sub'ekti bo'lgani holda xo'jalikni oilaviy tarzda yuritadi, bunda barcha mehnat oila a'zolari tomonidan amalga oshiriladi.

Shu nuqtayi nazardan tadqiqotda qiyosiy tahlil, mantiqiy tahlil, tizimli tahlil, statistik guruhlash, sintez, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Oilaviy tadbirkorlik yoshlarning tadbirkorlik ruhini shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasining "Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida"gi Qonunga muvofiq, oilaviy tadbirkorlik oila a'zolari tomonidan tavakkal qilib va o'z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foyda) olish maqsadida amalga oshiriladigan tashabbuskorlik faoliyatidir.

Mamlakatimizda dehqon (shaxsiy yordamchi) xo'jaliklari va tomorqa yer egalari faoliyatining eng istiqbolli, samarali yo'nalishlaridan biri asalarichilikdir. Asalarichilik qishloq xo'jaligining ajralmas, muhim tarmog'i bo'lib, asalari oilalarini ko'paytirish, asal, mum, gulchangi, propolis va boshqa asalarichilik mahsulotlarini yetishtirish, qishloq xo'jalik o'simliklarini changlantirib, hosildorlikni oshirish va meva, rezavorlar hosili sifatini yaxshilash bilan bir qatorda urug'chilik xo'jaliklarida urug'lik unumli va sifatli bo'lishida, farmatsiftika tarmog`ining rivojlanishida asalarilarning o'rni beqiyos hisoblanadi [6].

Asal yetishtirish respublikada salmoqli o'rinda turish mumkinligi asalarichilik mahsulotlariga yildan-yilga talab oshib borishi (asal, mum, gulchangi, propolis, asalari suti va zahri nihoyatda qimmatbaho ne'matlar bo'lib, inson salomatligi, tibbiyot va farmasevtika sanoati uchun juda noyob xom ashyo sanaladi) va shunga mos ravishda mahsulot narxining o'sishi bilan izohlanadi. Darhaqiqat, asalarichilik qishloq xo'jaligining kamxarajat, serdaromad sohalaridan hisoblanadi.

Asalarichilikning asosiy mahsuloti bo'lgan asaldan tashqari yangi yosh oila yetishtirish hamda gul changi, ona ari suti, propolis hamda asalari zaharini to'plash orqali asalarichilikdan katta daromad olsa bo'ladi. Keyingi yillarda respublikamizda aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, shu jumladan, sifatli asal mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish bo'yicha qator chora-tadbirlar qabul qilindi. Ularning ijrosi samarali ta'minlanmoqda. Amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida 2022-yilga kelib respublikamizda asalarichilik sohasida 14 mingdan ortiq tadbirkor faoliyat ko'rsatmoqda.

Aholining asal mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini ta'minlash maqsadida 2022-yilda 19,1 ming tonna asal yetishtirildi, bu 2020-yilga nisbatan 1,6 marta ko'pdir. Asal eksporti 2016-yildagi 2,7 tonnadan 2019-yilda 42,4 tonnaga oshishi ham sohani ijobiy rivojlanayotganidan dalolat beradi.

Ammo, asalarichilik biznesini yuritish oson ish emas, bu ishni samarali amalga oshirish uchun dastlab biznes-rejani to'g'ri tuzish va unda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatarlarni aniqlash va baholash zarur bo'ladi [7].

Asalarichilikning tadbirkorlik faoliyati turi sifatida potensial xavflarini shartli ravishda – tijorat, moliyaviy, ishlab chiqarish va kutilmagan (fors-major) xavf-xatarlarga bo'lish mumkin. Tijorat xavflari tovar bozorida mahsulot sotish jarayonida yuzaga kelib, bozorlar hajmi va sig'imining pasayishi, to'lov qobiliyatiga ega talabning qisqarishi, yangi raqobatchilarning paydo bo'lishi, asosiy iste'molchi tomonidan xarid narxlarini pasaytirish ehtimoli, asalarichilik mahsulotlari taklifining talabdan ortib ketishi kabi tahlikalar bilan bog'liq bo'ladi. Tijorat xavflarni pasaytirish chora-tadbirlariga bozor ehtiyojlarini tizimli o'rganish, dilerlik tarmog'ini yaratish, tegishli narx siyosati, xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish, reklama kabilar kiradi.

Moliyaviy xatarlar inflyatsion jarayonlar, to'lovlarni vaqtida amalga oshirmaslik, valyuta kursini tebranishlari oqibatida yuzaga keladi. Bu xatarlarni moliyaviy boshqaruv tizimi yordamida, dilerlar bilan oldindan to'lov asosida ishlashni yo'lga qo'yish orqali kamaytirish mumkin. Kutilmagan (fors-major) xatarlar asosan tabiiy jarayonlarni oldindan bashorat qilish va boshqarish imkoniyatlarining cheklanganligi bilan bog'liq bo'lib, qishloq xo'jaligi sohasida yirik yo'qotishlarga olib kelishi va o'z navbatida bu sohada sug'urtani dolzarb masalaga aylanishiga sabab bo'ladi. Boshqacha qilib aytganda, ishlab chiqarish xavf-xatarni kamaytirish maqsadida asalarichilik mahsulotlarini yetishtirishda intensiv va zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etishni ta'minlash, shuningdek yangi texnologiyalar tabiiy jarayonlarga salbiy ta'sirni minimallashtirish bilan birga, ishning texnik qismini yaxshilash zarur.

Zamonaviy asalarichilikda innovatsion texnologiyalardan biri aqlli uyani yaratishdir. Uyaga asalarilar saqlanayotgan sharoit haqida kompyuter yoki smartfonga ma'lumot uzatuvchi datchiklar o'rnatiladi. Datchiklar yor-

damida asalarichilar asalni yig‘ishni qachon boshlashni, asalari oilalari qanday ahvolda ekanligini, ya’ni og‘irligi, xarorati va shu kabilar bo‘yicha ma’lumotga ega bo‘lishi, xattoki o‘g‘irlangan uya qaerda joylashganligini bilishi mumkin.

Asalarichilikdagi yangi texnologiyalardan yana biri bu mobil asalarizorlar. Changlatishda yuqori ko‘rsatkichlarga erishishdagi asosiy shartlardan biri ari oilasini changlatiladigan maydonga yaqin qo‘yish va asalarining bu yerga uchib keladigan yo‘lida to‘siqlarning kamroq bo‘lishidir [6, 88-b.].

Daryo, ko‘l, qirlar, qurilishlar, daraxtlar, zaharli gazlar, korxonalar tutuni, kimyoviy chiqindilar kabi to‘siqlar qanchalik kam bo‘lsa, asalarilar ekinzorlarni shuncha tez changlata boshlaydi, to‘siqlardan uchib o‘tishga kamroq energiya sarflaydi, ularning ishlashiga xavfsizroq bo‘ladi va belgilangan maydonni changlatish uchun kamroq arilari oilasi yetarli bo‘ladi.

Ko‘chma uyaning harakati uchun asal yig‘ish davrida uyani qulay muhitga ko‘chiruvchi asalarichidan foydalaniladi. Bugungi kunda asalarilarni sun’iy urug‘lantirish texnologiyasiga alohida e’tibor qaratilmoqda. Yevropada asalarilar 100 foiz sun’iy urchitiladi, ob-havo va iqlim o‘zgarishlaridan qat’iy nazar bu texnologiya natijasida asal olish imkoniyati bir necha barobar ortadi, ya’ni mahsuldorlik oshadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa sifatida aytish mumkinki, bugungi kunda respublikamiz asalarichilik sohasida ko‘plab oilaviy tadbirkorlik shaklidagi xo‘jaliklar, uy tomorqa xo`jaliklari tipida faoliyat yuritmoqda. Shu bilan birga, ayrim hududlarda tegishli tartibda ro‘yxatdan o‘tmagan holda, noqonuniy tadbirkorlik faoliyati bilan (xususan, asalarichilik sohasida) shug‘ullanayotgan fuqarolar ham bor. Bunday holatlar odamlarning oilaviy tadbirkorlik sub’ektlariga berilgan qonuniy imtiyozlar hamda qulayliklardan foydalana olmasliklariga sabab bo‘layapti.

Oilaviy tadbirkorlikning ishni tashkil qilishdagi oddiylik, to‘la mustaqillik, harakatdagi erkinlik va tezkorlik kabi ijobiy tomonlari bilan birga qishloq xo‘jaligini yuritishda qiyinchilik tug‘diradigan salbiy jihatlari ham borki, ularni yumshatish yoki bartaraf etish faqat davlat ko‘magida amalga oshirilishi mumkin. Masalan, bugungi kunda oilaviy tadbirkorlarning eng dolzarb muammolaridan bo‘lmish ularni ishlab chiqarishini moddiy-texnik ta’minlash, texnologik jarayonlarni modernizatsiyalash uchun mablag‘ yetishmasligi masalasini davlat tomonidan berilayotgan imtiyozli kreditlar, lizing, franchayzinglar yordamida hal etish mumkin.

Asalarichilik sohasida fermer va dehqon xo‘jaliklarining rahbarlari va ishchilari hamda tomorqa yer egalarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish uchun grantlar ajratilishi ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib agrobiznesni rivojlanishiga imkoniyat yaratadi. Lekin shu bilan birga, davlat tomonidan tartibga solishning an’anaviy iqtisodiy usullardan foydalanish ayrim hollarda bu vositalarning samarasizligini ko‘rsatmoqda. Demak, oilaviy va tadbirkorlikning boshqa shakllarini rivojlantirishda davlatning yangi usullari, dastaklari va davlat-xususiy sherikchilikka asoslangan tizimli yondashuvi kerak bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining 2012-yil 26-apreldagi “Oilaviy tadbirkorlik to‘g‘risida”gi O‘RQ-327-son Qonuni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 16.10.2017-yildagi, “Respublikamizda asalarichilik tarmog‘ini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3327-son qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti 2018-yil 26-apreldagi “Fermer, dehqon xo‘jaliklari va tomorqa yer egalari faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ3680-son qarori.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 12-iyundagi 239-son qarori.
5. Isamuhamedov A.I., Nikadambaev H.K. Asalarichilikni rivojlantirish asoslari: O‘quv qo‘llanma. –T.: “Shagq”, 2013-y. zaxri 336 b.
6. Noviskiy I. Новые texnologii v pchelovodstve. https://xn-- 80ajgpcpbhkds4a4g.xn--p1ai/articles/novye-tehnologii-v-pchelovodstve/
7. O‘zbekiston asalarichilari uyushmasining rasmiy ma’lumotlari. https://uz.beekeepers.uz. 7. https://stat.uz/uploads/docs/registrdekabruz.pdf

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda ""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.